

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta
Complectens Primam Secundæ, & Secundam Secundæ Summæ
Theologiæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

4 vtrum vnus habitus ex multis habitibus constituatur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72759](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72759)

de patet responsio ad primum. Ad secundum uero dicitur quod obiectum ut obiectum non dicitur causam effectiua & propterea non prohibetur quin distingatur aliter quam effectiue. & reuera potest distinguere non solum effectiue, sed formaliter extrinsece tamen & finaliter habitus sunt de actibus, ut alias dictum est. Idem enim est iudicium.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in distinctione potentiarum, uel etiam habituum, non est considerandum ipsum obiectum materialiter, sed ratio obiecti differens specie, uel etiam genere: quauis autem contraria specie differant diuersitate rerum, tamen eadem ratio est cognoscendi utriusque: quia unum per aliud cognoscitur. & ideo in quantum conueniunt in una ratione cognoscibilis, pertinent ad unum habitum cognoscitiuum.

AD II. dicendum, quod terram esse rotundam per aliud medium demonstrat naturalis, & per aliud astrologus. Astrologus enim hoc demonstrat per media mathematica, sicut per figuras eclipsium, uel per aliud huiusmodi. naturalis uero hoc demonstrat per medium naturale, sicut per motum grauium ad medium, uel per aliud huiusmodi. Totum autem uirtus demonstrationis, quae est syllogismus faciens scire, ut dicitur in I. Posteriorum. * dependet ex medio: & ideo diuersa media sunt sicut diuersa principia actiua, secundum quae habitus scientiarum diuersificatur.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut Philosophus dicit 2. Physicorum. * & in 7. Ethicorum. * ita se habet finis in operabilitate, sicut principium in demonstratiuitate. & ideo diuersitas finium diuersificat uirtutes, sicut & diuersitas actiuorum principiorum. sunt etiam ipsi fines obiecta actuum interiorum: qui maxime pertinent ad uirtutes, ut ex supra dictis patet. *

ARTICVLVS III.

Utrum habitus distinguantur secundum bonum, & malum.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod habitus non distinguantur secundum bonum & malum. Bonum enim & malum sunt contraria; sed idem habitus est contrariorum, ut supra habitum est. ergo habitus non distinguuntur secundum bonum & malum.

¶ 2. Praeterea. Bonum conuertitur cum ente, & sic cum sit commune omnibus, non potest sumi ut definitio alicuius speciei, ut patet per Philosophum in 4. Topica. * similiter etiam malum & non ens, non potest esse alicuius entis differentia. non ergo secundum bonum & malum possunt habitus specie distinguuntur.

¶ 3. Praeterea. Circa idem obiectum contingit esse diuersos habitus malos, sicut circa concupiscentias intemperantiam & insensibilitatem: & similiter etiam plures habitus bonos. Cuiusmodi humana, & uirtute heroicam, siue diuinam, ut patet per Philosophum in 7. Ethicorum. * non ergo distinguuntur habitus secundum bonum, & malum.

SED CONTRA est, quod habitus bonus contrariatur habitui malo, sicut uirtus uitio, sed contraria sunt diuersa secundum speciem. ergo habitus differunt specie secundum differentiam boni & mali.

RESPON. Dicendum, quod sicut dictum est, habitus specie distinguuntur non solum secundum obiecta, & principia actiua, sed et in ordine ad naturam. quod quidem contingit dupliciter. Uno modo secundum conuenientiam ad naturam, uel etiam secundum disconuenientiam ab ipsa; & hoc modo di-

stinguuntur specie habitus bonus & malus. nam habitus bonus dicitur, qui disponit ad actum conuenientem naturae agentis; habitus autem malus dicitur, qui disponit ad actum conuenientem naturae. sicut actus uirtutum naturae humanae conueniunt, eo quod sunt secundum rationem: actus uero uitiorum cum sint contra rationem, a natura humana discordant. & sic manifestum est, quod secundum differentiam boni & mali, habitus specie distinguuntur. Alio modo secundum naturam habitus distinguuntur ex eo, quod habitus unum disponit ad actum conuenientem naturae inferiori, alius autem habitus disponit ad actum conuenientem naturae superiori. & sic uirtus humana, quae disponit ad actum conuenientem naturae humanae, distinguitur a diuina uirtute, uel heroica, quae disponit ad actum conuenientem cuidam superiori naturae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod contrariorum potest esse unus habitus secundum quod contraria conueniunt in una ratione: nunquam tamen contingit, quod habitus contrarii sint unius speciei. Contrarietas enim habituum est secundum contrarias rationes, & ita secundum bonum & malum habitus distinguuntur, in quantum unus habitus est bonus & alius malus, non autem ex hoc quod unus est boni, & alius est mali.

AD SECUNDUM Dicendum, quod bonum commune omni enti non est differentia constitutens speciem alicuius habitus, sed quoddam bonum determinatum, quod est secundum conuenientiam ad determinatam naturam scilicet humanam: similiter etiam malum quod est differentia constitutiva habitus, non est priuatio pura, sed est aliquid determinatum repugnans determinatae naturae.

AD TERTIUM Dicendum, quod plures habitus boni circa idem specie distinguuntur secundum conuenientiam ad diuersas naturas, ut dictum est: plures uero habitus mali distinguuntur circa idem agendum secundum diuersas repugnantias ad id, quod est secundum naturam, sicut uni uirtuti contrariantur diuersa uitia circa eandem materiam.

ARTICVLVS IIII.

Utrum unus habitus ex multis habitibus constituatur.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod unus habitus ex pluribus habitibus constituatur. Illud enim, cuius generatio non simul perficitur, sed successiue, uidetur constitui ex pluribus partibus: sed generatio habitus non est simul, sed successiue ex pluribus actibus, ut supra habitum est. ergo unus habitus constituatur ex pluribus habitibus.

¶ 2. Praeterea. Ex partibus constituitur totum: sed uni habitui assignantur multae partes, sicut Tullius * ponit multas partes fortitudinis, & temperantiae, & aliarum uirtutum. ergo unus habitus constituatur ex pluribus.

¶ 3. Praeterea. De una sola conclusione potest scientia haberi actus & habitus; sed multae conclusiones pertinent ad unam scientiam totam, sicut ad geometriam, uel arithmetica. ergo unus habitus constituatur ex multis.

SED CONTRA. Habitibus cum sit Prima Secundae S. Thomae. O 4 sunt

¶ Super questionis quinquagesimae quartae articulum quartum.

IN articulo quarto dubium primo occurrit ex Scotto in prologo primi sententiarum, in assignatione primi subiecti habitus, ubi conatur soluere hanc rationem tactam hic in littera. Quod sicut potentia una ad multa se extendit propter unitatem obiecti, ita habitus: inquit enim Scotus, quod proportionem obiecti ad potentiam, & obiecti ad habitum, sunt diuersae, nam illa est actiui ad passiuum: ista est causa ad effectum: modo ita est, quod in quodcumque passum potest aliquid agere, potest omne eiusdem rationis agens. Prima igitur extrema proportionis actiui ad passiuum, O 4 sunt

D. 970.

In cor. arti.

Sup. q. 53. ar. 1. li. 2. ad. 1.

q. 51. ar. 2.

Li. 2. de inuestitione in fol. 4. ante finem lib.

Tex. 3. to. l.

Li. 5. Physicorum. 2. ad. 1. Li. 7. Ethicorum. 2. ad. 1. Li. 1. Topica. 2. ad. 1. Li. 1. Physicorum. 2. ad. 1.

¶ Super quatuordecim questionibus articulum tertium.

IN ar. 3. nota quod apud auctorem hic non dicitur quod impossibile est, quod idem habitus transeat de bono in malum, aut econuerso, sed quod impossibile est, quod sit bonus & malus, eo quod sunt bonus & malus diuersarum specierum, & contrarium impossibile est. n. contraria esse simul unius individui. Et hoc bene nota prosequentibus.

Li. 4. non multum remore a princ.

cap. 4. circa princ. to. 5.

Ar. preced.

sunt communia ad omnia per se extrema illius proportionis. nā inter illa communissima est adaequatio: quia in quocunque est ratio unius, respicit quocunque in quo est ratio alterius: sed prima extrema causa & effectus non sunt communissima, quia inter illa non est adaequatio: non enim sequitur, si commune potest causare habitū, quod d. speciale possit.

¶ Ad hoc dico, quod miror ualde de hoc uero. constat enim clarissime, quod proportionem ita currunt quod adaequationem, & quocunque nominata pari passu. quia enim ratione actiuum & passiuū sic se habent, eadem rōne causa & effectus. Quocunque nanque effectum potest causare aliqua causa, potest eiusdem rationis causa producere, & e conuerso: & non minus speciale, in quo saluatur ratio communis, potest producere effectum illius communis, quod possit agere in passum illius communis. Non uideo quomodo sit intelligibile, cum actiuum respondeat effectui & patienti, & per hoc respondeat patienti, quia agit in eo suum effectum, quod extrema proportionis actiuū ad passiuū adaequatur, & actiuū & effectus non. Stat ergo solida ratio literarū, quod quia perfectio proportionatur perfectibili &c.

¶ In eodem articulo dubium tritum occurrit de habitu scientiae, quod tangitur in responsione ad tertium, quomodo saluatur, quod sit una qualitas simplex: & est quaestio ista & cum extraneis, & cū Thomistis. Cū Thomistis quidem: quia quidam eorum attribuunt S. Thom. quod putauerit habitum scientiae esse ordinatas species intelligibiles ad unam formalem rationem obiecti scibilis. Quidam autem dicunt simplicem qualitatem esse habitum ad usum illarum specierum. Cum aliis uero, dum non asseuerant habitum scientificum unum secundum speciem, & simplicem, extendere se ad tot rerum naturas, quod in una scientia tractari contingit. Thomistae igitur tenentes habitum scientificum esse species ordinatas &c. super autoritatibus S. Tho. se fundant: quā praecepta sunt ex hoc lib. tres. Prima est ex quaest. 52. artic. 2. ubi auctor uult, quod scientia augetur secundum se per additionem: ex qua arguitur sic. Scientia secundum se augetur per additionem, ergo ipsi secundum se aliquid additur: sed non nisi noua species intelligibilis: ergo species intelligibilis spectat ad habitum scientiam in se ipsa. Secunda est ex q. 65. artic. 1. ad primum, ubi uult, quod Geometer modico studio acquirit scientiam conclusionis, quam nunquam considerauit &c. Ex hoc arguitur, quod aliquid nouum acquiritur modico studio. Tertia est ex q. 67. artic. 2. ubi uult, quod species intelligibiles se habent ad scientiam ut formales: phantasmata autem ut materialia. Ex hoc arguitur, ergo scientia formaliter est ipsa species intelligibilis. Ex tertia parte affertur artic. 2. quaest. 12. ubi auctor expresse uult scientiam augeri per successiuam generationem specierum intelligibilium. Et uocat hoc augmentum secundum essentiam ipsius habitus scientiae &c. ex quaestione de ueritate, q. 8. artic. 16. ad 4. ubi dicit, quod una tota scientia comprehendit sub se diuersas scientias particulares, quibus conclusiones diuersae cognoscuntur. Et in q. 24. artic. 4. ad 8. ubi dicit, quod ordinatio aliquis specierum intelligibilium facit habitum. Et in q. 10. artic. 2. approbat uiam dicentium, quod species conseruantur intellectu, quarum ordinatio est habitus scientiae. Ex tertio quoque sententiarum dist. 14. artic. 3. quaestio. 4. ubi uult, quod scientia infra animae Christi, sit unus habitus, & tamen multae species.

¶ Aliorum autem occurrit in primis Aureolus, deinde Gregorius de Arimino in prologo primi sententiarum, quaestio. 3. artic. 1. pluribus rationibus. Primo ex parte operationis, quia sequitur, quod habens habitum scientificum primae conclusionis in geometria, possit exire in actum sciendi ceteras geometriae conclusiones, quas nunquam considerauit: hoc est falsum, ergo. Probatur sequela: quia habitus scientiae primae conclusionis per se, & habitus omnium reliquarum, sunt eiusdem rationis specialissima, licet differant secundum perfectum & imperfectum. Constat autem, quod in quemcunque actum potest aliqua forma, potest quaelibet eiusdem rationis specialissima. Nec ualet, inquit Gregor. si dicatur quod ista maxima tenet solum in formis eiusdem rationis & aequae perfectis: quia differentia secundum perfectum, & imperfectum non tollit, aut dat substantiam actionis: sed uariat actionem etiam secundum perfectum, & imperfectum. minimus enim calor potest calefacere & exsiccare, quamuis non ita perfecte, sicut intensus calor. Et confirmatur autoritate Auerois primo caeli. commen. decimonono, & in tertio caeli commen. 92. expresse dicentis, quod ubi est eadem forma, est eadem actio secundum speciem, licet magis uel minus perfecta.

¶ Secundo, ex parte generationis: quia habitus habentes diuersas generationes, corruptiones, intentiones, & remissiones, sunt diuersi: sed respectu primae conclusionis geometriae, & centesimae, habitus scientifici sunt huiusmodi. ergo minor quo ad intentionem & remissionem est clara: quod ad corruptionem patet.

¶ Tercio ex parte augmentationis. Habitibus geometriae per uos dupliciter augetur, scilicet, per actus reuerentatos circa eandem conclusionem, ex obliuione: centesimae demonstrationis, seu mediū stante prima: & tunc patet, quod oportet bene rationem aliam fieri. Tercio ex parte augmentationis. Habitibus geometriae per uos dupliciter augetur, scilicet, per actus reuerentatos circa eandem conclusionem, ex obliuione: centesimae demonstrationis, seu mediū stante prima: & tunc patet, quod oportet bene rationem aliam fieri. Tercio ex parte augmentationis. Habitibus geometriae per uos dupliciter augetur, scilicet, per actus reuerentatos circa eandem conclusionem, ex obliuione: centesimae demonstrationis, seu mediū stante prima: & tunc patet, quod oportet bene rationem aliam fieri.

¶ Quarto, ex parte oppositorum, quia scientia prima conclusionis non opponitur ignorantiae etiam praue dispositionis tam actualis, quam habitualis centesimae, quia sunt simul in eodem, ut patet. ergo non est eadem simplex qualitas habitus utriusque. Patet sequela, quia eadem qualitates secundum speciem habent eandem qualitatem secundum speciem contrariam &c.

¶ Ad euidenciam huius difficultatis, quam Thomistae multi fingere uidentur, dicentes diuim Thomam modo declinare in unam, modo in alteram opinionem, etiam in hac prima secunda, & magis declinare in opinionem dicentem, habitum scientiae esse ordinatas species: scito quod sententia diuim Thomae est, quod habitus scientiae est simplex qualitas extendens se ad omnes conclusiones spectantes ad eandem rationem specialissimam sub hoc genere, quod est scibile. ubi quatuor uidentur sunt. Primo, quod habitus scientiae est simplex qualitas. Secundo, quomodo se habet ad scire diuersas conclusiones. Tertio, quomodo se habet ad species intelligibiles, & diuersitatem earum. Quarto, quid dicendum obiectis in oppositum.

¶ Quod ad primum, supponendo pro nunc dari, & conseruari species intelligibiles in intellectu, & unitatem specificam scientiae attendi penes unitatem specificam scibilis, non inquantum est in hoc uel in illo genere substantiae, uel quantitatis, sed inquantum est in genere scibilis, quorum utrunque in doctrina auctoritatis est indubitatum; oportet concedere, quod aliqua una habitualis scientia secundum speciem, puta geometria, duas res ponat in intellectu nostro. prima est species intelligibiles linearum, angularum, figurarum &c. secunda est habitus ad prompte, facilliter, delectabiliterque considerandum conclusiones scitas in geometria. Quod enim oportet ponere species intelligibiles ordinatas ad unam & eandem rationem formalem talis scibilis, patet ex eo, quod plura secundum speciem non occurrunt actuum secundum speciem, nisi aliquo modo ordinata ad illud unum, ut patet in pluralitate heterogeneorum tam in naturalibus, quam artificialibus. Quomodo enim species intelligibiles subiecti, puta lunae, & species accidentis, puta eclipsis, & species causae mediae, puta interposita terrae &c. in unum secundum speciem actuum sciendi conuenient, nisi aliquo modo ordinata. & rursum quomodo tot species tot rerum contentarum sub una specie scibilis ut sic, conuenient nisi ordinate: ubi enim pluralitas sine ordine, ibi confusio. Quod autem exigatur habitus aliqua ad utendum prompte, facilliter &c. speciebus istis sic ordinatis, ex hoc patet, quod intellectus cum sit secundum se sicut tabula rasa, non est secundum se ordinatus ad utendum talium sic ordinatorum ad scibile unum, sed oportet per aliquam sibi additam qualitatem respicientem per se primo illud scibile, determinari ad prompte, facilliter, & delectabiliter utendum quibuscunque speciebus, & actibus in ordine ad illud. hanc autem qualitatem, habitatem esse constat unam iuxta unitatem sui obiecti, ac per hoc unius speciei specialissimae, & consequenter qualitatem simplicem, cum species sit qualitatis. His autem duobus in intellectu concurrentibus profecto secundum aliquam scientiam, uidentur restat, quod horum non habitus, sed habitus talis, scilicet, scientia humana, quae est habitus per demonstrationem acquisitus, rationem essentialiter habet. Notanter autem dixi, non habitus,

bitus, quia constat quod species intelligibiles apud S. Tho. sunt habitus intellectuales: & similiter dixi scientia humanae, quia constat in angelis habitus scientiae non esse nisi species intelligibiles. & non aduertere ad haec duo, fuit forte occasio erroris aliquibus. Quod autem scientia de qua loquimur, non sit essentialiter plures species intelligibiles ordinatae, sed simplex qualitas, manifestum est ex hoc, quod habitus scientificus est essentialiter in prima specie qualitatis, ut una eius species specialissima. Constat namque quod nulla species qualitatis est composita ex pluribus

puta, ad vnā specialē rōnem obiecti, vel vnā naturā, vel vnū principium, ut ex supra dictis patet. * Si igitur consideremus habitum secundum ea, ad quae se extendit, sic inueniemus in eo quandā multiplicatē. Sed quia illa multiplicitas est ordinata ad aliquid unum,

qualitatibus diuersarum specierum, quales sunt species intelligibiles, ergo vel scientia habitum negent esse speciem aliquam essentialiter in genere qualitatis, ponendo ipsam esse unam ordine sicut exercitum, & in genere relationis formale, & materiale solum in genere qualitatis: quod repugnat toti doctrinae huius tractatus: uel concedant ipsam non esse formaliter species ordinatas, sed qualitatem simplicem ad utendum illis. Putandum est igitur, quod in una scientia, puta Metaphysica, inuenitur intellectus in illa perfectus sic dispositus, quod habet species intelligibiles elementorum mistorum, plantarum, animalium, hominum, quantum, qualis, relationis, motus &c. bene dispositas, quatenus representant gradus Metaphysicales, id est, spectantes ad ens in quantum ens, & quod habet qualitatem quandam determinantem ipsum non solum ad utendum, sed ponendum & ordinandum species in tali ordine: & haec qualitas est essentialiter habitus scientiae qui dat formaliter intellectui facultatem faciendi huiusmodi dispositionem in speciebus, & utendi illis prompte, facilliter, & delectabiliter. Et hoc habet ex hoc, quod per se primo respicit rationem formalem obiecti scibilis specificantem & unitatem specificam praebentem ipsi primum enim in vnoquoque est causa ceterorum: unde quod ille species ad illud unum ordinatur, ex habitu habent, cui per se primo conuenit ad illud unum ordinari, & non e contra: hoc de primo.

¶ Quod ad secundum scito, quod, ut patet ex 5. Metaph. & superius allegatum est, de ratione habitus est, quod habens ipsum, sit partibile secundum locum, potentiam, vel speciem: & ut Simplicius superius allegatus dixit, scientia imperfecta a scientia perfecta differit in hoc, quod illa est habitus partes in potentia, ista est habitus partes secundum speciem. Ex his autem hoc solum promine accipitur, quod habitus scientiae comparatur ad diuersa scire diuersarum conclusionum ut ad partes, in potentia quidem quando est imperfectus, in actu uero quando est perfectus. Quod ut plenius intelligas, cogita, quod in intellectu in quo oritur geometria, est potentia ad scire primam conclusionem, & potentia ad scire secundam, & potentia ad scire tertiam, & sic de alijs. Et quod habitus scientiae incipiens perficit intellectum secundum primam potentiam, deinde per secundam demonstrationem extenditur ad perficiendum intellectum secundum secundam potentiam, & per tertiam extenditur ad perficiendum secundum tertiam, & sic deinceps. nec refert si omnes istae potentiae sunt multae partiales potentiae, aut sint una: quoniam si ponatur una sola potentia ad scire omnium conclusionum, illa potentia una formaliter, & multae aequialiter eidem habitui subiicitur paulatim, ac si essent multae potentiae quibus aequialiter. Si uero ponantur multae partiales, tunc habitus scientiae habebit pro partibus subiecti non solum actus multos sciendi, sed potentias ad illos. Quomodo libet ergo ponatur, referendum est ad habitus scientiae comparate ad scire diuersarum conclusionum, & potentias siue distinctas, siue non ad illa scire, ut ad partes habitus ipsum. Et ex hoc manifestatur augmentum scientiae extensiuum, quod auctor uocat per additionem. Ex hoc enim quod intellectus, ut est in potentia ad secundam conclusionem, non remanet interminatus, sed subiicitur illi qualitati simplici respicienti obiectum primum, extenditur habitus ad occupandum non partem loci, sed partem potentiae, quam prius non actiuabat. & hoc bene nota, quoniam ex his solentur obiecta. Hoc de secundo.

¶ Quod ad tertium, scito quod habitus scientificus quatuor habitudines habet ad species intelligibiles ordinatas. Prima est effectus ad causam: secunda cause ad effectum: tertia complementi ad inchoationem: quarta totius ad partes non essentielles, nec inuales, sed possibiles. Et pro manifestatione primarum duarum recolere oportet, quod sicut in scientia est duplex ordo, primum est partium unius & eiusdem demonstrationis, secundum diuersarum demonstrationum inter se: ita est duplex collectio ordinata specierum intelligibilium. Prima est specierum facientium unam demonstrationem: secunda est specierum facientium secundam demonstrationem cum speciebus facientibus primam, &

scie deinceps. Prima collectio est causa habitus scientifici: quia est causa ipsius actualis scire, quod est effectus demonstrationis, quod est causa ipsius habitus scientifici: habitus enim sciendi ex actu sciendi generatur. Et scito, quod non solum collectio specierum pro prima demonstratione est causa scientifici

ad quod principaliter respicit habitus, inde est quod habitus est qualitas simplex non constituta ex pluribus habitibus, et si ad multa se extendat. Non enim vnus habitus se extendit ad multa, nisi in ordine ad unum ex quo habet unitatem.

A D P R I M U M ergo dicendum, quod habitus, subsequentes autem extendunt illum. Secunda autem collectio quo ad unitatem ordinis, est effectus ipsius habitus, quia intellectus adeptus iam habitu, & determinatus iam ad obiectum scibile tale, efficitur potens ad ordinandum alias species ad acquirendam rationem talis obiecti. Et sicut prima demonstratio in scientia una est principium secundae, ita proportionaliter habitus acquisitus prima demonstratione inchoat scire actualem secundae conclusionis, adunando ad adunandum & ordinandum species pro secunda demonstratione, & sic deinceps: & hoc, ut dictum est, quia per se primo respicit formale obiectum. Tertia autem habitudo patet ex eo, quod cum obiectum proprium habitus sit etiam obiectum, licet partiale potentiae & scibile, puta unitas, siue numerus in arithmetica, obicitur prius ordine generationis intellectui primam demonstrationem formanti per ordinatas illius demonstrationis species, quam habitui qui requiritur in intellectu ex scire facto per demonstrationem: sed potentia intellectus ad tale obiectum ut scibile, non nisi inchoatue determinatur per huiusmodi species ordinatas, quia non nisi ut ordinantur ad scientiam illius obiecti. unde completiue determinatur per habitum, quo iam intellectus non ut in uia, quemadmodum per species ordinatas, sed ut in termino: nec per modum passionis transeuntis, quemadmodum per actum scientiae, sed firmiter & quasi immobiliter patet obiectum illud scibile ut sic. Quarta uero habituado patet ex praecedenti, & ex representatione specierum, & ex potentis antedictis, & ex actibus sciendi diuersas conclusiones: & retrogrado ordine procedendo, si actus diuersi sciendi diuersas conclusiones in una scientia sunt uelut partes habitus, & diuersae species ad diuersos huiusmodi actus ordinantur, ut patet, consequens est, ut ipsae quoque species in partium coordinationem cadant. Idem quoque sequitur ex eo, quod ad perficiendum potentiam intellectus respectu huius conclusionis, aliae species ordinantur ab illis, quae ordinantur ad perficiendum potentiam respectu alterius conclusionis eiusdem scientiae & scibilis formaliter: cum etiam nostra scientia duo exigat, assimilationem intellectus ad res, de quibus est scientia: & determinationem intellectus ad componendum, diuidendum, discernendumque inter huiusmodi res. & primum fiat per species intelligibiles: secundum autem per illam qualitatem, habitilitatem, intellectum ad tale scibile. & constat quod primum ordinatur ad secundum, in quo consummatur scientia, consequens est quod species intelligibiles representando ea de quibus est scientia, claudantur sub scientia tanquam secundaria sub principali, ac per hoc scientia per se ipsam habet actum componendi &c. per species uero habet actum representandi: sicut prudentia per se ipsam praecipit, & per eubuliam consiliatur. Cum igitur determinatio intellectus ad scibile plura exigat, & in speciebus intelligibilibus ordinatis inchoatue sit, & in qualitate illa simplici consummetur, consequens est, quod species intelligibiles tanquam partes potentiales scientiae sint, uigilandumque sit, cum de attributis conditionibus, seu actibus scientiae est sermo, quid ei conueniat immediate, & quid mediante parte potentiali, quid simpliciter, & quid secundum partem. Haec de tertio.

¶ Quod ad quartum, Prima autoritas S. Thom. nihil penitus obstat, quia augmentum per additionem ibi uocatur augmentum extensiuum, ut expresse ipsemet se declarat inferius in quaest. 66. articulo primo, ubi repetita distinctione de augmento formae secundum se ipsam, & ex parte subiecti participantis, dicit, quod magnitudo, uel paruitas formae secundum se ipsam attenditur secundum ea, ad quae se extendit, & quia scientia modo ad pauciora, modo ad plura se extendit: ideo sic suscipit augmentum. Virtus autem moralis, quia ad omnia oportet quod se extendat, ideo non sic augetur: unde ex hoc quod auctor dicit ipsam augeti per additionem, nihil aliud habetur, nisi quod augetur extensiuo, quia ad plura continue se extendit. ex hoc uero, quod dicit secundum se ipsam sic augeti.

¶ Quod ad quartum, Prima autoritas S. Thom. nihil penitus obstat, quia augmentum per additionem ibi uocatur augmentum extensiuum, ut expresse ipsemet se declarat inferius in quaest. 66. articulo primo, ubi repetita distinctione de augmento formae secundum se ipsam, & ex parte subiecti participantis, dicit, quod magnitudo, uel paruitas formae secundum se ipsam attenditur secundum ea, ad quae se extendit, & quia scientia modo ad pauciora, modo ad plura se extendit: ideo sic suscipit augmentum. Virtus autem moralis, quia ad omnia oportet quod se extendat, ideo non sic augetur: unde ex hoc quod auctor dicit ipsam augeti per additionem, nihil aliud habetur, nisi quod augetur extensiuo, quia ad plura continue se extendit. ex hoc uero, quod dicit secundum se ipsam sic augeti.

diuer- s, sunt entes ad in- parca centesio- tionis, ore pri- pater, ut gene- n fieri, re aug- habitus er uoa- genur, ctus fre- ca can- onem, ergo cu- m spe- a, ergo e hoc, ia calor- ur, ideo- enus, ondu- od de- m pri- orie con- fitionis- mul in- habitur- undum- in con- uli fi- in una, & ma- fle ordi- habitus- uosnes- genere, tus scie- re di- intelli- obiectis- seruari- sci- entiam- est in- equan- a habi- res po- earum, pre, fi- citas in- les orbi- bilis, in act- ad illud- natura- intelligi- bilis, & secun- o ordi- um sub- bi enim- arur ha- bus itas- secun- d in sum- d in sum- ror per- rimo de- lter uo- d illud, in iux- cia illi- species sit- entibus- , quid- cia hui- ctus, on ha- bus,

geri, non habetur quod in ipsa sua essentia fiat additio: sed quod ex ipsa eius specifica ratione habet quod sic augetur, ut in illa q. 52. declaratum est. Secunda uero auctoritas ex quaest. 5. inferius, cum exemplariter ab authore inducatur, intelligenda proculdubio est iuxta sensum a seipso datum, ubi ex proposito superius hoc declarauit, scilicet quaest. 54. artic. 4. ad tertium. Intendit ergo de acquisitione non terminante generationem scientiae, sed terminante augmentationem eiusdem: ita quod geometria modico studio acquirit demonstrationem augmentantem scientiam, notitia conclusionis, quam nunquam considerauit. hoc enim est acquirere scientiam nouae conclusionis, quamuis non sit acquirere scientiam illam simpliciter, id est, acquirere illam in quantum est scientia illius conclusionis, quam nunquam considerauit, quamuis non acquirat illam scientiam simpliciter. Tertia quoque auctoritas ex quaest. 66. inferius, non obstat: quia, ut ex dictis patet, species intelligibiles sunt principia actuum, ex quibus fiunt uirtutes intellectuales, ac per hoc dicuntur formales in uirtutibus intellectualibus, cum quo patet itare, quod non sunt ipsae essentiae uirtutum intellectualium, potest & aliter exponi illa auctoritas, ut ibi dicitur: sed hoc hic sufficit. Ex his autem clare liquet, quod author in hoc opere non declinat modo in hanc modo in illam uiam: sed firmiter tenet, quod est simplex qualitas. Ad auctoritatem uero ex tertia parte, q. 12. allatam dicendum est in primis, quod labor est in aequiuoco: quoniam, ut ibi patet, scientia sumitur ibi pro notitia intellectuali habituali, qua cognoscuntur omnia, qua possunt lumine intellectus agentis cognosci. Altem uero notitiam acquisitam constat esse unum aggregationem & non simplicitate. hic autem loquimur de aliqua una scientia secundum speciem: unde si tota geometria in nobis per unam solam speciem naturaliter sciretur, & arithmetica per unam aliam, & Metaphysica per unam aliam, & sic deinceps, nihil deperit illam processui, qui fit in illo articulo ex propositionibus eius: & tamen non uerteretur in dubium, quod una scientia secundum speciem esset simplex qualitas. Probat hoc quod dixi: quia ex hoc quod post unam speciem generatur alia, augeri dicitur in Christo scientia acquisita secundum essentiam habitus, & uere author nihil aliud intendit, nisi quod in Christo fuit augmentatio habitualis notitiae secundum essentiam, id est, quod ipsa essentia habitualis notitiae augetur, & hoc probat, quia per additionem formae ad formam. Et licet haec expositio sit sufficiens, quia est literalis & satisfactio proposito, potest tamen aliter dici, quod quia augmentum scientiae intensiuum occultum est, extensiuum uero etiam occultum nisi secundum annexam aggenerationem specierum intelligibilium, & author scientiae profectum secundum essentiam distinguit contra profectum quo ad effectum: ideo ex una & eadem parte locans habitum scientiae secundum se cum speciebus intelligibilibus, & ex alia effectum a notioribus, scilicet speciebus intelligibilibus declarant profectum scientiae in Christo. Et uocauit augmentum secundum essentiam, ut distinguitur contra effectum, & hoc sufficiebat proposito suo: prima tamen expositio amplectenda omnino est. Ad auctoritates autem ex q. de ueritate, & tertio sententiarum, quamuis possent dici, quod author ante compositionem Summae usus est opinione illa, quod habitus scientificus esset ordinatio specierum: sed postmodum in Summa propriam sententiam dixerit: singulae tamen auctoritates sane intelligi possunt. nam in quaest. 8. loquitur de particularibus scientiis actualibus id est diuersis demonstrationibus diuersarum conclusionum, ad quas secundum species intelligibiles earum se habet habitus scientiae, ut totum ad partes potentiales. Et hoc sufficit ad verificandum illud dictum quasi exemplariter. In quaest. uero 10. non dicit, quod ordinatio specierum est habitus, sed efficit habitum: quod concedimus, ut patet ex dictis. In q. autem 24. expresse patet, quod recitatur loquitur, & quod nihil illius opinionis recitatur ibi approbat, nisi quod species conferuentur, & uis conferuentia sit memoria intellectualis. In tertio denum sententiarum, dist. 14. dicta & allegata, quantae sint auctoritatis, manifestat ipse author in tertia parte, quaest. 11. arcu. ult. ubi iterum tractans eandem quaestionem, determinat oppositum. Unde tu Thomista aduertit, ex hoc, quod intellectus habet singulas species secundum singulas naturas, sequitur quod habeat diuersos habitus ordinantes illas ad diuersa subiecta scibilia: non tamen quod ipsae species sint habitus scientifici, sed sunt habitus intellectus incohantes habitum scientiae, & partes eius potentiales, ut dictum est. Si enim in intellectu nostro essent uniuersales formae, ut sunt in angelis, non oporteret iuxta scibi-

quod successio in generatione habitus non contingit ex hoc, quod pars eius generet post partem, sed ex eo quod subiectum non statim consequitur dispositionem firmam, & difficile mobile, & ex eo quod primo imperfecte incipit esse in subiecto, & paulatim perficitur: sicut etiam

est de aliis qualitatibus. AD SECVNDVM dicendum, quod partes quae singulis uirtutibus cardinalibus assignantur, non sunt partes integrales ex quibus constituatur totum, sed partes subiectiuae, siue potentiales, ut infra patebit. *

AD III. dicendum, quod ille, qui in genereorum. In formis autem heterogeneorum, quae sunt simplices secundum essentiam, multiplices autem secundum potentiam, falsa est. Manifestum enim est, quod animal modo genitum, & post profectum, sunt eiusdem speciei specialissima: & tamen profectum potest in actum generationis, & imperfectum non, unde propositio illa sic uniuersaliter, est contra Arist. 4. Meteor. ponentem differentiam inter profectum & imperfectum in hoc, quod profectum unumquodque est, cum potest generare sibi simile: unde cum habitus sit forma simplex in essentia, & multiplex in potentia; habet enim & species intelligibiles & potentiam subiecti ad diuersas conclusiones ut partes, illas ex parte sui, istas ex parte subiecti sui, consequens est, ut in ipso scientifico habitu locum non habeat propositio illa: sed in aliquid merito potest profectus, in quod non potest imperfectus. Deinde dicitur ad maiorem, quod hic est philosophia figurae dictionis, quoniam mutatur quid in quantum. Cum demonstrationes & conclusiones eiusdem scientiae sint ordinatae, & una oritur ex alia, actus sciendi sequens includit in se perfectionem precedentis, & addit. Non enim scit, qui resoluerit, nec scit conclusionem quitam in primam: & sic posse in scire quantum conclusionem, est posse in maius scire, quam posse in scire primam conclusionem, ac per hoc mutari patet quid in quantum dum sub ly, in quemcumque actum, subsumitur actus tantus.

AD SECVNDVM dicendum, quod partes quae singulis uirtutibus cardinalibus assignantur, non sunt partes integrales ex quibus constituatur totum, sed partes subiectiuae, siue potentiales, ut infra patebit. *

AD III. dicendum, quod ille, qui in genereorum. In formis autem heterogeneorum, quae sunt simplices secundum essentiam, multiplices autem secundum potentiam, falsa est. Manifestum enim est, quod animal modo genitum, & post profectum, sunt eiusdem speciei specialissima: & tamen profectum potest in actum generationis, & imperfectum non, unde propositio illa sic uniuersaliter, est contra Arist. 4. Meteor. ponentem differentiam inter profectum & imperfectum in hoc, quod profectum unumquodque est, cum potest generare sibi simile: unde cum habitus sit forma simplex in essentia, & multiplex in potentia; habet enim & species intelligibiles & potentiam subiecti ad diuersas conclusiones ut partes, illas ex parte sui, istas ex parte subiecti sui, consequens est, ut in ipso scientifico habitu locum non habeat propositio illa: sed in aliquid merito potest profectus, in quod non potest imperfectus. Deinde dicitur ad maiorem, quod hic est philosophia figurae dictionis, quoniam mutatur quid in quantum. Cum demonstrationes & conclusiones eiusdem scientiae sint ordinatae, & una oritur ex alia, actus sciendi sequens includit in se perfectionem precedentis, & addit. Non enim scit, qui resoluerit, nec scit conclusionem quitam in primam: & sic posse in scire quantum conclusionem, est posse in maius scire, quam posse in scire primam conclusionem, ac per hoc mutari patet quid in quantum dum sub ly, in quemcumque actum, subsumitur actus tantus.

AD SECVNDVM dicendum, quod partes quae singulis uirtutibus cardinalibus assignantur, non sunt partes integrales ex quibus constituatur totum, sed partes subiectiuae, siue potentiales, ut infra patebit. *

AD III. dicendum, quod ille, qui in genereorum. In formis autem heterogeneorum, quae sunt simplices secundum essentiam, multiplices autem secundum potentiam, falsa est. Manifestum enim est, quod animal modo genitum, & post profectum, sunt eiusdem speciei specialissima: & tamen profectum potest in actum generationis, & imperfectum non, unde propositio illa sic uniuersaliter, est contra Arist. 4. Meteor. ponentem differentiam inter profectum & imperfectum in hoc, quod profectum unumquodque est, cum potest generare sibi simile: unde cum habitus sit forma simplex in essentia, & multiplex in potentia; habet enim & species intelligibiles & potentiam subiecti ad diuersas conclusiones ut partes, illas ex parte sui, istas ex parte subiecti sui, consequens est, ut in ipso scientifico habitu locum non habeat propositio illa: sed in aliquid merito potest profectus, in quod non potest imperfectus. Deinde dicitur ad maiorem, quod hic est philosophia figurae dictionis, quoniam mutatur quid in quantum. Cum demonstrationes & conclusiones eiusdem scientiae sint ordinatae, & una oritur ex alia, actus sciendi sequens includit in se perfectionem precedentis, & addit. Non enim scit, qui resoluerit, nec scit conclusionem quitam in primam: & sic posse in scire quantum conclusionem, est posse in maius scire, quam posse in scire primam conclusionem, ac per hoc mutari patet quid in quantum dum sub ly, in quemcumque actum, subsumitur actus tantus.

per actus circa idem, terminat habitus secundum latitudinem in-

D. 676

te finem. Augmentum vero per actus circa aliud, terminat idem habitus secundum latitudinem extensivam, quam conitit conditionem esse alterius rationis. Ex hoc autem quod idem habitus habet utraque quantitatem, non sequitur quod sit compositus ex duobus rebus diversis.

Ad quartam rationem dicitur, quod quia habitus scientificus comparatur ad potentiam intellectus respectu diversarum conclusionum, ut partes subiecti, ut ex 5. Met. deductum est, consequens est, quod habitus perfectus intellectus secundum potentiam ad primam conclusionem, non contrarietur etiam habitus prae-dispositio-nis in eodem intellectu respectu secundae conclusionis: sicut alio secundum unam partem, non contrariatur in altera eiusdem, ut est in parte pingui. Et quoniam hoc manifestum est ipso motu augmenti extensivi. Cum enim augmentatio extensiva ad occupandum novam loci partem terminetur in materialibus formis, & scientifici habitus augmentum extensivum ad maiorem perfectionem extensivam eiusdem terminetur sic, quod potentia intellectus respectu huius conclusionis actus per ipsum habitum, quae prius non actuabatur, & e converso, diminuitur ad maiorem scientiam terminatur per hoc, quod potentia in intellectu respectu scire conclusionis subducitur ab esse sub illo habi tu, con sequens est, ut habitus augmentatio-nis quasi occupet novam potentiam, seu partem potentiae, & diminutione quasi relinquat ac per hoc, non magis contrarietur habitus, ut per se in unam potentiam seu partem potentiae, seu potentiam partialiter contrarius habitus, ut occupat aliam potentiam, vel partem, vel eandem partialiter, quam, ut dictum est, contrarius in una parte contrarium in altera, proportionaliter, namque haec se habent in indivisibilibus secundum quantitatem molis, partes potentiae, sicut in rebus materialiter quantis partis quantitate. Hanc autem proportionem partium potentiae subiecti habitus scientifici ad ipsum habitum tantum facit, ut utrumque hinc euenire, quod habitus geometrici augeri potest intensius circa quartam conclusionem, & non erit intensus circa quintam, & esset etiam e converso, si quinta non dependere ex quarta. Provenit namque hoc ex eo, quod frequentati actus circa quartam demonstrationem augment intentionem habitus, ut per se in illam partem potentiae intellectus, quae respicit hanc conclusionem, & non ut per se in aliam: nec ut dictum est, est referat, si sit una, & eadem potentia, quae est multae aequaliter, seu partialiter. Nec suspicari voluntariam aut chimericam esse hanc partium potentiae subiecti habitus adinventionem, si namque scripsi perius ab autore notaveris, inveniunt inter alia in quaest. 3. o. art. vi. ad vl. quod etiam in angelis sunt partes potentiae, in quantum intellectus eorum per plures species perficitur, & voluntas eorum se habet ad plura. quid clarius? Hoc est enim quod diximus: nam constat quod in quantum intellectus non esset in potentia ad aliam, & aliam demonstrationem, & conclusionem, est in potentia ad diversas species, & ad proportionaliter plura, sicut voluntas, & haec de quarto, & tota hac materia.

QVAESTIO LV.

De virtutibus, quantum ad suas essentias, in quatuor articulos divisas.

Onsequenter considerandum est de habitibus in speciali. Et quia habitus, ut dictum est, distinguuntur per bonum & malum, primo dicendum est de habitibus bonis, qui sunt virtutes, & alia eis adiuncta, scilicet dona, beatitudines, & fructus. Secundo, de habitibus malis, scilicet de vitiis, & peccatis.

A habitus relationem conformitatis, seu coexistentiae ad rectum dicentem, tenet, quod idem numero habitus immutatus in se, de no virtute fit virtus, imo genus cum ratione erronea, possit fit virtus: nec hoc aliter probat, nisi quia habitus abstinentiae genus ex actibus abstinentiae elicitis sine praesentia, aut cum erronea ratione, postmodum adueniente recta ratione, nulla facta mutatione circa illam qualitate in se, quae est habitus abstinentiae, de non virtute fit virtus: & post hoc confirmari, quia non esset opus generari in illo alium habitum, ut esset abstinentis: Haec autem positio repugnat & de divina auctoritate, & veritati, auctori quidem, quia aperte in hac questione, quam de essentia virtutis vocat, dividendo tractatum hunc, postquam tractavit de habitu, ponit virtutem ut sic, esse habitum, ut in hoc patet art. & in ult. artic. expresse dicit, quod habitus est genus propinquum virtutis: quorum nihil est verum, si virtus moralis ut sic, adveniret huic habitui mutato, ut patet. Veritati autem: quia habitus ille, qui est virtus moralis, habitus appetitum ad sequelam rationis ex sua essentia.

Circa virtutes autem quinque consideranda sunt. Primo, de claretia virtutis. Secundo, de inbictio eius. Tertio, de divisione virtutis. Quarto, de causa virtutis. Quinto, de quibusdam proprietatibus virtutis.

CIRCA primum quaeruntur quatuor.

- Primo, Vtrum virtus humana sit habitus.
Secundo, Vtrum sit habitus operatiuus.
Tertio, Vtrum sit habitus bonus.
Quarto, de diffinitione virtutis.

ARTICVLVS I.

Vtrum virtus humana sit habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quod virtus humana non sit habitus. Virtus enim est vltimum potentiae, ut dicitur in 1. de coelo: sed vltimum vniuersi cuiusq. reducit ad genus illud, cuius est vltimum. sicut punctum ad genus linee ergo virtus non reducit ad genus habitus.

2. Praet. August. dicit in 2. de li-

veritatis, duae sunt aduertendae distinctiones. prima est de ratione recta. Est enim duplex, quaedam respectu proprii finis ipsius virtutis moralis, qui est bonum rationis in tali materia, quod est medium in tali materia determinatum ratione: sicut medium in cibo & potu est finis abstinentiae proprius. quaedam vero respectu finis extrinseci, prout vita aeterna est finis, ad quem fides formata ordinat abstinentiam. In proposito non est sermo de ratione recta secundo modo: quia ipse Scotus expresse loquitur de prudentia, seu actu eius, quae est recta ratio medij virtutis moralis: ut patet in 2. Ethic. ex diffinitione virtutis. Constat autem quod attingere medium est finis proprius moralis virtutis: Secunda est de effectu formali ipsius habitus qui vocatur virtus moralis: dupliciter enim intelligitur. Primo, ut ex sua essentia habitus ille reddat appetitum habituatum ad actum, & non plus, v.g. abstinentia ad abstinentiam. Secundo, ut reddat appetitum habituatum ad actum cum omnibus eius conditionibus suae latitudinis, scilicet ad abstinentiam quando, vb., sicut, propter quid, &c. oportet existimare habitus huiusmodi naturae esse primo modo, fuit causa illius Scotice phantasiae diffinitionis autem huiusmodi habitus naturam secundum modo, est ratio veritatis, nisi enim appetitus ex natura habitus temperantiae habituatus esset, & iam per modum naturae determinatus ad abstinentiam propter bonum rationis quando, ubi, sicut, quantum ratio expollet, iam appetitus non esset ex tali habita factus, quasi naturaliter obsequens rationi: & sequeretur quod habens habitum temperantiae, habet appetitum pugnantem contra rationem secundum circumstantiam & finem proprium, quod est contra Philosophum & veritatem. 7. Ethic. & sequeretur quod omnes virtutes morales essent scientiae, iuxta opinionem Stoicorum: & breuiter hoc destruit morale bonitatem, & potes ratiocinari contra hanc phantasiae sic. Habitibus ille, puta abstinentiae, qui apud te generatus est ex actibus elicitis in rationem erroneam oppositam prudentiae, & postmodum fit virtus moralis immutatus in se, aut inclinatur ex se ad actus similes prioribus, aut dissimiles: non dissimiles, ut patet, ergo ad similes: sed similes sunt vitiosi, quia erronea ratio non excusat, ergo: Praeterea actus ille, ad quem inclinatur talis habitus, aut est ad medium in tali materia, aut ad extrema: si ad medium, est secundum se vera virtus moralis, quia sibi conuenit, tota diffinitio virtutis data 2. Ethic. scilicet: Habitibus elicitis in immediatate consistentes &c. Si ad extrema, ergo est vitium, ut patet ibi. Vitium autem nunquam tran-

Inf. q. 56. ar. 3. cor. Et 2. di. 27. ar. 1. Et 3. di. 23. q. 1. art. 3. q. 1. & 3. Et ver. q. 1. ar. 1. * Lib. 1. text. 116.

Super quaestione quinquagesimaquinta Articulum primum.

Nar. 1. quaest. 55. dubium occurrit ex Scoto in 1. sentent. dist. 17. q. 3. Ipse enim putans virtutem moralem ut sic, non dicere differentiam per se distinctam habitus, sed addere super naturam

Vertical text in the left margin, partially cut off, containing various words and fragments of text.